

ימי א' של בורגני פריזאי וועוד סיפורים פריזאיים

גי דה מופסאן

1. הכנות למסע

מר פטיסו, יליד פריז, שבדומה לרבים אחרים למד לימודים לא מוצלחים בגימנסיה אנרי הרביעי, התקבל לעבודה במשרד ממשלתי בהשתדלותה של אחת מדודותיו, בעלת בית-ממכר לצורכי טבק, שאחד מלקוחותיה היה בו מנהל אגף.¹

הוא התקדם באיטיות רבה, ואלמלא המזל הטוב המנווט לעתים את גורלנו, ייתכן שהיה הולך לעולמו כלבלר מדרגה רביעית.

היום הוא בן חמישים ושתיים, ורק עכשיו הוא מתחיל לסייר פתייר בכל אותו החלק של צרפת המשתרע בין ביצורי פריז לפרובינציה.

סיפור קידומו המקצועי יהיה אולי לתועלת לפקידים רבים, כפי שסיפור טיוליו יסייע בלי ספק לפריזאים לא מעטים למצוא מסלולים לסיוריהם שלהם, ובזכות הדוגמה הזאת ישכילו להימנע מאי אלו הרפתקאות ביש שאירעו לו.

בשנת 1854 עדיין לא השתכר מר פטיסו אלא אלף ושמונה מאות פרנקים. בשל תו משונה באופיו, היה מאוס על כל הממונים עליו, ואלה הניחו לו לערוג בציפייה נצחית ונואשת להעלאת שכר – משאת נפשו של כל פקיד.

ועם זאת חרוץ היה, אך לא השכיל להבליט זאת, מה עוד שהיה גאוותן מדי, כפי שהוא עצמו נהג לומר. וכן, טיב גאוותו היה להימנע דרך קבע מלהקדים שלום לבכירים ממנו באופן כנוע ומתרפס, כפי שנהגו, לדעתו, אחדים מעמיתיו שלא היה מוכן לנקוב בשמותיהם. הוא היה מוסיף שגילוי לבו הוא לצנינים בעיני אנשים רבים, לפי שהתקומם, אגב, כמו כל היתר, נגד משוא הפנים, העוולות, וזכויות היתר לאלמונים, שהיו זרים למינהל הציבורי. אבל קולו המתרעם לא חרג מעולם מעבר לדלת הקיטון, שבו טרח, על פי המימרה השגורה על פיו: "אני טורח... אבל אינני לטורח, אדוני."

קודם כל כפקיד, שנית כצרפתי ולבסוף כאיש שוחר סדר, תמך, מתוך עיקרון, בכל ממשלה מכהנת, מפני שהיה קנאי לשררה... למעט זו של הממונים עליו.

כל אימת שנקרתה לו ההזדמנות היה מתייצב על דרכו של הקיסר על מנת להתכבד ולהסיר בפניו את הכובע. והיה הולך לו משם חדור גאוה על שבירך לשלום את ראש המדינה.

¹ ב-1872 זכה מופסאן במשרת פקיד במשרד הימייה בסיועו של אביו.

מרוב שזן עיניו בשליט, נהג כמו רבים אחרים: חיקה את צורת זקנו, את תספורתו, את מעיל הרדינגוט שלו, את אופן הילוכו, את מחוותיו – מה רבים הם האנשים בכל ארץ וארץ המבקשים להידמות לדיונקאותיו של הנסיך! ייתכן שדמה דמיון קלוש לנפוליאון השלישי אבל שערו שלו היה שחור: הוא צבע אותו. כך נעשתה ההקבלה מושלמת. וכשפגש ברחוב אדון אחר שגילם גם הוא את הדמות הקיסרית, התקנא בו וסקר אותו במבט של בוז. הצורך הזה, לחקות, היה במהרה לשיגיון, ולאחר ששמע שארמון טווילרי מחקה את קולו של הקיסר, אימץ אף הוא את הטעמותיו של הקול הזה ואת איטיותו המחושבת.

כך נעשה כה דומה למודל שלו עד שאפשר היה לטעות ביניהם, ואנשים במשרד הממשלתי, פקידים בכירים, רטנו, מכיוון שהדבר היה לא מכובד בעיניהם ואף המוני. שחו על כך באוזני השר והוא זימן את הפקיד אליו. אך למראהו פרץ בצחוק וחזר ואמר פעמיים-שלוש: "זה משעשע, אך משעשע!" שמעוהו כך אומר, ולמחרת היום המליץ הממונה הישיר של פטיסו להעניק לו תוספת של שלוש מאות פרנקים שאושרה לו בו במקום.

למן אותה עת הוא התקדם באופן סדיר בזכות אותה סגולת חיקוי קופית. הממונים עליו אף נתקפו דאגה עמומה, מעין תחושה מוקדמת שברכה גדולה מרחפת מעל לראשו, והיו פונים אליו באדיבות מופלגת.

אך כשהוכרזה הרפובליקה,² חרב עליו עולמו. הוא חש ממוטט, מחוסל, ובמעין בלבול חושים חדל לצבוע את שעריו, גילח את פניו, קיצר את שעריו, וכך שיווה לעצמו חזות אבהית ענוגה שאין בה כדי לעורר חשד.

או אז התנקמו בו הממונים עליו, אלה שמתוך יצר הישרדות נעשו כולם כאחד חסידי הרפובליקה, על המורא הממושך שעורר בהם, חיבלו במענקיו וסיכלו את קידומו. גם דעותיו שלו השתנו; אך מכיוון שהרפובליקה לא הייתה משום גֵּשׁוֹת חיה ומוחשית שאפשר לחקותה, ומכיוון שהנשיאים התחלפו חיש קל, מצא עצמו נתון בהתחבטות אכזרית מאין כמוה, במצוקה איומה ונוראה, והצורך שלו לחקות פסק לאחר שכשל ניסיונו להגשים את המופת האחרון שלו: אדון תייר.³

אך אישיותו הייתה זקוקה לביטוי חדש. זמן רב חכך בדעתו, ואז, בוקר אחד, התייצב במשרד ולראשו כובע חדש, ובצדו הימני, כמעין טוֹפֵּךְ, שוֹשְׁנֵת קטנטנה בשלושת צבעי הלאום. עמיתיו הוכו בתדהמה; צחקו על כך משך כל היום, ושוב למחרת, וכל השבוע והחודש. אבל סופם שרצינות גישתו הביכה אותם. ושוב פשתה הדאגה בקרב הממונים עליו. איזו תעלומה צופן הסמל הזה? האם אין הוא אלא הצהרה של אהבת המולדת ותו לא? או עדות להצטרפותו אל מחנה הרפובליקה? או שמא הוא סימנה החשאי של איזו השתייכות רבת עוצמה? ואם כן, הרי כדי לשאת את הסמל בדבקות כה גדולה, אין זאת אלא שמובטחת לו איזו חסות עלומה ואדירת כוח. כך או כך, הדעת מחייבת לעמוד על המשמר, מה עוד שקור רוחו הלא-מעורער נוכח כל ההתלוצצויות אך העצים את החששות. עד מהרה התחילו נוהרים בו, ואומץ לבו, ואומץ לב של טיפשים, הושיעו, שכן ב-1 בינואר 1880 מונה לבסוף לבלר ראשי.

² הרפובליקה השלישית בצרפת הוכרזה ב-4 בספטמבר 1870.

³ Adolphe Thiers (1877-1797), היסטוריון ומדינאי צרפתי, נשיא הרפובליקה השלישית בשנים 1871–1873.

כל חייו ישב במקום אחד. כחובב מנוחה ושלווה נותר רווק ותיעב כל תנועה ורעש. בימי א' בילה בדרך כלל בקריאת ספרי הרפתקאות או שהיה מתקין בקפידה שקפים⁴ שהיה מעניק כשי לעמיתיו. כל חייו לא נטל אלא שלוש חופשות, כל אחת של שבוע, כדי לעקור לדירה חדשה. אך לעתים, בחגים החשובים, היה עולה להנאתו על רכבת שנסעה לדייפ או ללה אָנֹר, לשם התעלות הנפש נוכח חזיונו נורא ההוד של הים.

רווי היה באותו שכל ישר הגובל בטיפשות. זה זמן רב חי לו בשלווה, בחסכנות, במתינות שְׂסודה בזהירות, ויתרה מכך, בפרישות שמקורה בנטיית לב, כשלפתע נתרגשה עליו דאגה מעוררת פלצות. ערב אחד, ברחוב, נתקף לפתע פתאום ערפול שעורר בו חשש משבץ. הוא סר אל רופא, ובעד מאה סו קיבל את המרשם הזה:

מר פ', בן חמישים ושתיים, רווק, פקיד – מזג סגנויני, נוטה לגודש דם.

תרחיצי מים קרים, תזונה מדודה, פעילות גופנית מרובה.

מונטָלְיָה, דוקטור לרפואה מהפקולטה של פריז.

הדבר דיכדך מאוד את פְּטִיסוֹ ובמשך חודש ימים, במשרדו, היה מצחו כרוך כל שעות היום במגבת רטובה קשורה כטורבן בעוד טיפות המים מטפטפות בלי הרף על העתקים של מסמכים נוטריוניים מאושרים כזהים למקור שנאלץ להכניס מחדש. שוב ושוב קרא בכל רגע את המרשם, מן הסתם בתקווה לאתר בו משמעות סמויה, להבקיע אל תוך מחשבתו הכמוסה של הרופא וגם לגלות איזו פעילות ברוכה אכן יהיה בה כדי להבטיחו מפני שבץ.

אחר כך נועץ בחבריו, מציג לפנייהם את המסמך הרה האסון. אחד מהם יעץ לו אָגרוֹף. בלי שהיות הלך לחפש מורה, וכבר ביום הראשון ספג היישר באפו סנוקרת שהרחיקה אותו לעולמי עד מהשעשוע המושיע הזה. קרב המקלות⁵ במקל גרם לו לחרחר מקוצר נשימה, וסִיף כה עיף אותו, עד שבמשך שני לילות נדדה שנתו. או אז הייתה לו הארה, לסייר ברגל בכל יום ראשון בסביבות פריז ואפילו באי-אלה חלקים של עיר הבירה שלא הכיר.

הצטיידותו לקראת מסעותיו העסיקה את רוחו במשך שבוע שלם, וביום ראשון, השלושים בחודש מאי, פתח בהכנות.

לאחר שקרא את כל הפרסומות התמהוניות ביותר שעלובי חיים שתומי עין או פיסחים חילקו בתובענות בקרנות רחוב, הלך לחנויות על מנת להסתכל ותו לא, מותיר את הקניות למועד מאוחר יותר.

תחילה פקד את בית העסק של יצרן נעליים, כביכול אמריקני, וביקש שיראו לו נעלי מסע חזקות! הציגו לפניו מעין מכשירים משוריינים כלילי נחושת כמו ספינות מלחמה, משוננים כמו משדדת

⁴ תשתית של נייר או של בד ועליה מוטיבים עיצוביים או מוטיב אדריכלי שנראה בשיקוף בעזרת מקור של אור הממוקם מאחור.

⁵ במקור la canne, מעין סִיף באמצעות מקלות במקום חרבות, ספורט נפוץ בסוף המאה התשע עשרה ותחילת המאה העשרים בצרפת ובאנגליה. נועד גם להגנה עצמית בסיוע מקל ההליכה. (המערכת)

ברזל, בעודם מצהירים באוזניו שהם מיוצרים מעור של ביזון מהרי הרוקיז. הוא כה התלהב, עד שפָּרצון היה רוכש לעצמו שני זוגות. אלא שדי היה לו באחד. בכך הסתפק והלך לו, נושא אותו בבית השחי ועד מהרה איבד את התחושה בזרועו.

הוא רכש זוג מכנסי עבודה עשויים קורדרוי, כמכנסייהם של נגרי בניין. ונוסף על כך חותלות של בד מפרשים משומן שהעפילו עד ברכיו.

עוד זקוק היה לתרמיל של חיילים לצידה לדרך, למשקפת ימאים על מנת לסקור את הכפרים הרחוקים, המתנוססים על צלעי גבעות; ואחרונה, למפה צבאית שתאפשר לו למצוא את דרכו בלי לשאול את האיכרים המשתופפים בלב שדות.

ואז, על מנת לשאת ביתר קלות את החום, גמר אומר לרכוש בגד אֶלְפָּקָה קל שבית העסק הנודע ראמינו, כמצוין במודעותיו, סיפק באיכות עליונה תמורת סכום צנוע של שישה פרנקים וחמישים סנטיים.

הוא סר אל החנות הזו, וגבר צעיר וגבוה ובעל הדרת פנים, ששערו עשוי בסגנונו של קאפול,⁶ ציפורניו ורודות כציפורני הגברות, וחיוכו מלבב דרך קבע, הראה לו את הבגד המבוקש. הוא לא עלה בקנה אחד עם הרושם הנפלא שעוררה המודעה. פְּטִיסוֹ, שהיסס, שאל: "אבל אדוני, האם הוא באמת שימושי?"

הלה צידד את עיניו במבוכה, מדמה בכישרון של שחקן איש ישר שאינו חפץ למעול באמונו של לקוח, והנמיך את קולו בארשת הססנית: "מה אומר לך, אדוני, הרי אתה מבין שבעד שישה פרנקים וחמישים אי אפשר לספק מוצר כמו זה, למשל..." נטל מקטורן שניכר בו שאיכותו טובה הרבה יותר מזו של הראשון. לאחר שבחן אותו, שאל מר פְּטִיסוֹ למחירו.

"שנים עשר פרנק וחמישים."

זה היה מפתה. אך לפני שיחליט החלטה, חקר שוב את הבחור גבה הקומה שנעץ בו מבט נוקב כאדם המבין בנפש האדם: "וזה... זה טוב מאוד? אתה ממליץ? באחריות?"

"הו! בוודאי, אדוני, זה מצוין וזה רך! אסור כמובן שזה יירטב! הא! אשר לטיב, זה טוב; אבל אתה ודאי מבין שיש סחורה ויש סחורה. בעד המחיר, זה מושלם. תן דעתך, שנים עשר פרנקים וחמישים, זה לא כלום. אבל אין ספק שמעיל קצר בעשרים וחמישה פרנק עדיף לאין ערוך. בעד עשרים וחמישה פרנקים אתה מקבל את האיכות העליונה: חזק כמו אריג צמר ועמיד עוד יותר. אחרי גשם, גיהוץ קל וכמוהו כחדש. זה לעולם לא משנה את צבעו, לא מאדים בשמש. וזה בעת ובעונה אחת חם יותר וקל יותר."

והוא פרס את סחורתו, מפיק נצנוצים מן האריג, מקמט אותו, מנערו, מותח אותו בשביל להבליט את מצוינות איכותו. הוא דיבר ודיבר, בנעימת שכנוע, מפוגג את ההתלבטויות במחוויתו וברהיטות לשונו.

מר פְּטִיסוֹ השתכנע וקנה. הזבן החביב קשר את החבילה בחוט תוך שהוא מוסיף ללהג, ועל יד הקופה, וליד הדלת, המשיך להלל במליצנות את שווי הרכישה. לאחר ששולמה, השתק בבת אחת, נפרד ב"להתראות בקרוב, אדוני" מלווה בחיוך של עליונות, ובעודו מחזיק בכנף הדלת

⁶ Victor Capoul (1839–1924), זמר אופרה ידוע בתקופתו.

הפתוחה סקר את לקוחו היוצא שניסה לברכו לשלום אך לשווא, מפני ששתי ידיו היו עמוסות חבילות.

בשובו אל ביתו בחן מר פטיסו בעיון את מסלולו הראשון וביקש לבדוק את נעליו שאבזריהן הברזליים היו כמעין גלגליות. הוא החליק על הרצפה, נפל ונדר להיזהר. לאחר מכן שטח את כל רכישותיו על כיסאות, התבונן בהן ארוכות ונרדם בעודו מהרהר: "מוזר שעד היום לא חשבתי לצאת לטיולים מחוץ לעיר!"